

Metafor ve Eğitimde Metaforik alışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi

Editör: Bahadır KILCAN

5. Baskı

Editör: Prof. Dr. Bahadır KILCAN

METAFOR VE EĞİTİMDE METAFORİK ÇALIŞMALAR İÇİN BİR UYGULAMA REHBERİ

ISBN 978-605-241-080-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2017, Ankara

5. Baskı: Kasım 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi

Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Bilinmeyenleri
bilinenlerle öğretmeye gayret eden tüm eğitimcilere...*

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze birçok alanda kullanılmış ve kullanılmakta olan metaforlar, dilin anlatmak istediğini kolaylaştırıcı bir vazifeyi her zaman üstlenmiştir. Hakkında, çeşitli medeniyetlerin literatüründe farklı tanımlamalar yapılmasını bir yana bırakacak olursak metaforlar, insanlar arasında anlaşılır ve zengin iletişimin bir unsuru olarak nitelendirilmektedir.

Son yıllarda, veri toplama için başvurulan bir araştırma aracı olarak kullanılan metaforlar, özellikle nitel araştırmanın paradigmasına uygun veri toplamaya imkân vermektedir. Metaforlar, kendi başlarına bir veri toplama aracı olarak kullanıldığı gibi diğer veri toplama araçları ile de kullanılmaktadır. Özellikle ölçülmek istenen obje hakkında popülasyonun algısını ortaya çıkarmak için kullanılan metaforlar, obje hakkında ortaya çıkan algıya ait nasıl bir öğretme faaliyetinin gerçekleştirileceği konusunda da ipuçları vermektedir.

Ülkemizde, eğitim bilimleri alanında metaforun ne olduğuna, araştırma aracı olarak nasıl kullanılabileceğine yönelik bir eserin eksikliği, bizi bu eseri ortaya çıkarmaya sevk etmiştir. Kitabın yazarları, metafor namına ulaşabildikleri bütün kaynaklardan yararlanarak birçok literatürün konusu olmuş metaforu, olabildiğince sadeleştirmeye çalışmışlardır.

Bu eserin ortaya çıkmasında istekli olmaktan kaçınmayan tüm yazarlara ve kitabın basımını üstlenen Pegem Akademi Yayıncılık çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Ülkemiz eğitim sisteminin köşe taşları olan öğretmenlerin, öğretimde yaşayabilecekleri karışıklığın çözümü için benzetmelerden faydalanmaları dileğiyle...

Prof. Dr. Bahadır KILCAN

Ankara, 2019

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Bahadır KILCAN

1. Bölüm: Metafor Nedir, Ne Değildir?

Cennet GÜNEŞ

Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı

Rumeysa TEZCAN

Bilim Uzmanı

2. Bölüm: Metaforlar ve Benzerleri ile İlgili Söylenenler

Şeyma ÇAKIR

Bilim Uzmanı

Uğur ÇAKIR

Bilim Uzmanı

3. Bölüm: Metaforların Türleri, Özellikleri ve İşlevleri

Arş. Gör. Oğuz SEYHAN

Amasya Üniversitesi

4. Bölüm: Metaforların Kullanım Alanları ve Faydaları

Dr. Öğr. Üyesi Canan AKYOL

Dokuz Eylül Üniversitesi

5. Bölüm: Eğitim Bilimlerinde Metaforların Veri Toplama Aracı Olarak Kullanılması, Örnek Bir Uygulama

Prof. Dr. Bahadır KILCAN

Gazi Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iv
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

METAFOR NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Giriş.....	1
Metaforun Tarihi.....	6
Kaynakça.....	14

2. BÖLÜM

METAFORLAR VE BENZERLERİ İLE İLGİLİ SÖYLENENLER

Giriş.....	17
1. Metafor ile ilgili Teoriler.....	17
1.1 Klasik Yaklaşımına Göre Metaforlar.....	18
1.2 Romantik Yaklaşımına Göre Metaforlar.....	19
1.3 Çağdaş Yaklaşımına Göre Metaforlar.....	20
2. Metaforların Oluşmasında Kişisel Tecrübe ve Kültürün Etkisi.....	22
3. Metafor ve Ona Benzeyenler.....	23
4. Analoji.....	26
5. Metonimi.....	27
6. Sinek doka.....	27
7. Kişileştirme (Teşhis).....	28
8. Atasözü.....	28
9. İmge / Sembol.....	29
10. Metaforlarla İlgili Söylenmiş Sözler ve Bilinen Metaforlar.....	30
Kaynakça.....	33

3. BÖLÜM

METAFORLARIN TÜRLERİ, ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVLERİ

Giriş.....	35
1. Metafor, Eğretileme ya da İstiare.....	38
2. Yönelim Metaforları.....	41
3. Ontolojik Metaforlar.....	43
4. Kişileştirme (Teşhis ve İntak).....	43
5. Metonimi (Mecaz-ı Mürsel, Adaktarımı).....	44

6. Metaforların İşlevleri	44
Kaynakça.....	47

4. BÖLÜM

METAFORLARIN KULLANIM ALANLARI VE FAYDALARI

Giriş.....	49
1. Metaforların Kullanım Amaçları.....	49
2. Metaforların İlk Kullanımı.....	54
3. Metaforların Uygulama Alanları.....	58
4. Felsefe ve Metafor.....	60
4.1 İlk Çağ Filozoflarında Metafor.....	60
4.2 Hristiyan Orta Çağ Filozoflarında Metafor.....	62
4.3 Türk-İslam Filozoflarında Metafor.....	62
4.4 Yeni Çağ Filozoflarında Metafor.....	63
4.5 Yakın Çağ Filozoflarında Metafor.....	65
5. Dilbilim, Edebiyat ve Metafor.....	67
6. Eğitim ve Metafor.....	71
6.1 Metaforların Eğitimde Kullanımının Faydaları.....	77
6.1.1 Metaforların Öğrencilere Sağladığı Faydalar.....	77
6.1.2 Metaforların Öğretmenlere Sağladığı Faydalar.....	78
6.1.3 Metaforların Araştırmacılara Sağladığı Faydalar.....	80
6.2 Metaforların Eğitime Yansımaları.....	82
Kaynakça.....	85

5. BÖLÜM

EĞİTİM BİLİMLERİNDE METAFORLARIN VERİ TOPLAMA ARACI OLARAK KULLANILMASI, ÖRNEK BİR UYGULAMA

Giriş.....	89
1. Metaforlarla Veri Toplama Aracının (Formunun) Oluşturulması.....	90
2. Metaforlarla Veri Toplamanın Ön Uygulama Aşaması.....	92
3. Metaforlarla Veri Toplamanın Asıl Uygulama Aşaması.....	92
4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	94
5. Bulgular (Raporlaştırma).....	100
6. Sonuç Kısmının Yazımı.....	106
Kaynakça.....	108
Yazarlar Hakkında.....	109

1. BÖLÜM

METAFOR NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Cennet GÜNEŞ

Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı

Rumeysa TEZCAN

Bilim Uzmanı

GİRİŞ

Metafor kelimesi genel yapısı itibariyle birçok anlamı karşılamaktadır. Kavramın birden fazla anlama karşılık gelmesi temelde “taşımaya” (bir anlamı ötekine gönderme) anlamıyla sonsuz bir anlam evrenine açılımından doğmaktadır. Sözcük, en basit yapı taşı olan mecazla başlayıp, kişileştirme, istiare, değişmece... vb. kadar çok geniş bir anlam evrenine sahiptir. Metafor kelimesi esas olarak Grekçe’de “metaherein” kelimesinden gelmektedir. Taşımak, transfer, aktarım gibi anlamlar taşımaktadır. Metafor kelimesi etimolojik olarak birleşik kelime (meta+ phora) olarak izah edilen “metaphora”ya dayanır. “Meta”, “öte” anlamında gelen, “pgora” ise “taşımak” anlamını çağrıştıran Yunanca kökenli kelimelerdir. Latin yazarlar, metafor kavramını “translation” (aktarma, taşıma) veya “smilitudo” (benzetme) olarak kullanmışlardır (Nasalski’den aktaran Tepebaşılı, 2013, s. 16). Her iki dilde de görüldüğü üzere bir şeyin (sadece sözcükler değil) bir yerden bir yere taşındığı şema olarak karşılaşılmaktadır. Buradaki gerçek metafor ise meydana gelen bu yer değiştirme hareketidir (Karamehmet, 2012, s. 35). Metafor kavramının İngiliz dilinde iki karşılığı vardır. Birincisi bir isim, bir belirleyici kelime ya da kelime grubunun farklı ama kendisine benzeyen bir nesneye ya da eyleme aktarılması ile oluşan gerçek anlamda da kullanılabilen söz figürü olması, ikincisi de kavramsal sunum olarak görülen bir şey ve/veya sembol olarak belirtilmesidir (Gasset’den aktaran Alparslan, 2015, s. 48). Türkçede ise metaforlar, geçmişten itibaren istiare, eğretileme, değişmece, metafor hatta ad aktarması gibi kelimelerle kullanılmıştır. Metaforlar geleneksel olarak “yoldan çıkış” olarak ifade edilir. Günlük dilde, edebiyat dilinde farklı sebeplerle normal kabul edilen ve aşına olunan dil kullanımlarının dışına çıkarılır. Fakat metaforlar herhangi bir yanlış kullanımı yansıtmazlar, onlar dilin doğal unsurlarıdır (Nasalski’den aktaran Tepebaşılı, 2013, s. 16).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük metafor kelimesine anlam bakımından eş değer olarak mecaz kelimesini vermekte, mecaz kelimesini iki farklı anlamda açıklamaktadır: “1. Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamı dışında başka anlamda kullanılan söz. 2. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilen anlamının dışında başka anlamlara gelecek şekilde kullanma.” (Türk Dil Kurumu [TTK], 2012). Büyük Türkçe Sözlük metafor kelimesinin anlamını mecaz, istiare, kinaye, teşbih olarak dört farklı karşılıkla kullanmıştır. Mecaz kelimesinin anlamını ise “Bir sözün gerçek anlamında kullanılmayıp, ilgi ve benzerlik yönü bulunan başka bir anlamda kullanılması” olarak tanımlamıştır (Doğan, 2005). Bu edebî sanatın, gündelik dilde yer aldığından çok daha fazla dilbilim ve edebiyat alanı içerisinde geniş bir yeri vardır. Mecazlar, kelimelerin ifade ettikleri anlamlarda veya kullanışlarında, söze güzellik, kuvvet ve canlılık katmak amacıyla yapılan değişikliklerdir (Darıcı, 2014).

Astronomi biliminin alt disiplini olan Kozmoloji dersinde bir üniversite profesörü evrenin genişlediğini öğrencilerine anlatmakta sorun yaşamıştır. Bu sorunu evreni şişen bir balona, yıldızları ise balon üzerine yerleştirilmiş noktalara benzetmiştir. Bu benzetmede evrenin genişlemesinin bir sonucu olarak yıldızlar sürekli birbirinden uzaklaşmaktadırlar. Evrenin genişlemesine ilişkin bu mecaz ilk defa 1931 yılında Sir Arthur Eddington tarafından kullanılmıştır ve o günden beri dünyanın hemen her yerinde bu konuda kullanılan en yaygın mecaz olarak kullanılmıştır. Kozmik balon mecazında olduğu üzere bilimde mecaz kullanımı bilime pedagojik bir araç olarak hizmet etmenin yanı sıra bilimsel keşiflere de yardımcı olmaktadır. Mecaz yoluyla düşünme bilimsel sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Kesin anlamlandırma amacıyla sözcükler ve formüller kullanılmasının yanı sıra fiziksel benzetme yapmadan akıl yürütmek ve zihinsel resimler oluşturmak, topların zıpladığını ve sarkacın sallandığını hayal etmeden bilim yapmak olanaksızdır (Lightman’dan aktaran Yıldırım ve şimşek, 2006, s. 235).

Metafor kavramı hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. Metaforlar üzerine son yıllarda yoğun araştırmalar yapıldığı görölmektedir. Metafor farklı kaynaklarda ve bilim alanlarında farklı terimlerle ilişkilendirilmektedir. Genel olarak sosyal bilimler alanında yaygın bir kullanıma sahip olan metafor; sosyoloji ve felsefede analogi, edebiyat ve dilbilim alanında eğreltileme, mecaz, ödünçleme, istiare, eğitimbilim alanında ise daha çok benzetme anlamında kullanılmaktadır. Fakat, bunların hiçbiri tam olarak metaforik düşünceyi karşılayamamaktadır. Bu yüzden de doğrudan metafor kavramının tercih edildiği görölmektedir (Zeren ve Yapıcı, 2014).

Yapılan çalışmalardan yola çıkılarak metafor kavramı hakkında yapılan tanımlamalardan seçilenler řu şekildedir: